

Тема 5. Політична система суспільства.

Доцент кафедри філософських та соціальних наук КНТЕУ, кандидат філософських наук, доцент

ГУЛКОВ

• **План лекції:**

- 1. Основні теорії політичних систем.**
- 2. Політичний режим як механізм функціонування політичної системи суспільства.**

Література

1. Політологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. За ред. проф. Кулагіна Ю.І. та проф. Полуріза В.І. – К.: „Альтерпрес”, 2002. – 612 с.
2. Політологія. Посібник для студентів вузів. За ред. Бабкіна В.Д., Бабкіної О.В., Горбатенко В.П. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2006. – 568 с.
3. Політологія. Хрестоматія. Автори – упорядники: проф. Кремень В.Г., проф. Кулагін Ю.І., доц. Латигіна Н.А., проф. Полуріз В.І. та ін. – К.: „Альтерпрес”, 2004. – 827 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник. За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К., Генеза, 2004. – 398 с.
5. Політологія. Навчально-методичний комплекс. Автори: Кирилюк Ф.М., Конверський А.Е., Цвих В.Ф., Обушний М.І., Хилько М.І. та ін. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 697 с.
6. Кулагін Ю.І., Полурез В.І., Політологія. Практикум. – К.: КНТЕУ, 2010. – 232 с.

1. Основні теорії політичних систем.

- **Політична система** – стала форма відносин, за допомогою якої приймаються і здійснюються на практиці рішення для даного суспільства.
-
- **Основою** політичної системи є **політична (державна) влада**.
- Політична система охоплює всіх осіб, всі інститути, які беруть участь в політичному процесі, і впливають на вироблення і реалізацію державно-владних рішень.

Структура політичної системи

- **Інституціональна підсистема** складається з різних соціально-політичних інститутів і установ (держава, органи представницької і безпосередньої демократії, політичні партії і громадсько-політичні рухи, групи інтересів, ЗМІ, церква та ін).
- **Нормативно-регулятивна підсистема** базується на прийнятих в суспільстві політико-правових нормах і принципах, які відображені в Конституції та інших нормативно-правових актах і мають обов'язкову силу закону.
- **Інформаційно-комунікативна підсистема** - сукупність відносин, які виникають в процесі боротьби за владу і використання владних ресурсів між політичними інститутами і установами, партійно-політичними лідерами і масою, правлячою політичною елітою і контрелітою.

Функції політичної системи

- **Визначення мети і завдань** розвитку суспільства, вироблення програм його життєдіяльності
- **Організація діяльності** суспільства на виконання поставлених цілей та програм
- Обов'язковий для всіх громадян **розподіл цінностей** у суспільстві
- **Забезпечення** внутрішньої і зовнішньої **безпеки та стабільності** політичного ладу
- **Інтеграція** всіх елементів суспільства, підтримування його цілісності та стабільності
- **Формування політичної свідомості**, залучення членів суспільства до політичної участі та діяльності
- **Контроль за дотриманням законності** та правил, припинення дій, що порушують політичні норми
- **Мобілізація ресурсів** суспільства для досягнення поставлених завдань

Модель політичної системи Д. Істона (США)

- Механізм функціонування політичної системи включає чотири фази:
- По-перше, це **«введення»**, вплив зовнішнього середовища на політичну систему у формі вимог і підтримки (вимоги населення знизити податки).
- По-друге, **«конверсія»** (або перетворення) соціальних вимог у підготовку альтернативних рішень уряду.
- По-третє, це **«виведення»**, прийняття рішень і їх реалізація у формі практичних акцій.
- По-четверте, результати діяльності уряду впливають на зовнішнє середовище через **зворотний зв'язок**.

Функціональна модель політичної системи Г. Алмонда (США)

- Вплив середовища на політичну систему:
- **артикуляція** інтересів;
- **агрегування** інтересів (партії);
- **вироблення політичного курсу** (парламент);
- **здійснення політики** (виконавча адміністрація);
- **арбітраж** (судові органи).

Інформаційно-кібернетична модель К. Дойча (США)

- Уряд як суб'єкт державного управління мобілізує політичну систему шляхом **регулювання інформаційних потоків** і комунікативних взаємодій між системою і середовищем, а також окремими блоками всередині самої системи.
- У моделі політичної системи К. Дойча виділяються **чотири блоки**:
 - 1) одержання і добір інформації;
 - 2) обробка й оцінка інформації;
 - 3) прийняття рішень;
 - 4) здійснення рішень зі зворотним зв'язком.

Типологія політичних систем

- **англо-американська** (США, Англія, Канада, Австралія) цінується над усе свобода особи, масовий добробут і безпека, законослухняність громадян. Для цієї політичної системи характерні чітко структурована багатопартійність, поділ влади і високий рівень стабільності.
- **континентально-європейська** (Франція, Німеччина, Італія) - характерна різноманітність політичної культури, співіснування нових і старих культур, прихильність до ліберально-демократичних традицій.
- **доіндустріальна або індустріальна** (країни Азії, Африки і Латинської Америки) властиві поєднання західних цінностей з місцевим етнічними і релігійними традиціями, невизначений поділ влади. Армія і бюрократичний апарат часто перебирають на себе законодавчі функції, владні органи втручаються в судові процеси. Характерні особистий авторитаризм, влада однієї партії, високий потенціал насильства.
- **тоталітарна** (фашистська Італія, нацистська Німеччина) - відсутні незалежні групи інтересів, ЗМІ контролюються владою, надзвичайна централізація влади і високий ступінь насильства. Звідси функціональна нестабільність, засилля бюрократії, корупція тощо.

2. Політичний режим як механізм функціонування політичної системи суспільства.

- Термін «режим» походить від латинського «regimen» (порядок управління).
- У світовій політології широко застосовується визначення цього поняття, надане відомим французьким вченим Ж.-Л. Кермонном: «**Під політичним режимом слід розуміти сукупність елементів ідеологічного, інституціонального й соціального порядку, які сприяють формуванню політичної влади даної країни на певний період**»

Тоталітаризм

- **Тоталітаризм** – це режим всеохопного репресивного примушення громадян до виконання владних волі, яке ніяк не відбиває існуючого права, не спирається на закон. Це суспільство, яке тотально, всеохопно регламентовано владою, етатизоване суспільство, що є додатком держави, в якому панує цілковитий, тотальний, державний контроль над усіма царинами життя.
- **Характерні риси тоталітарного режиму:**
 - Правляча партія зрощується з державним апаратом: контролює всі сфери життєдіяльності суспільства
 - Політичні свободи і права громадян зафіксовано формально, але реально відсутні. Діє принцип: заборонено все, що не наказано
 - Легальна політична опозиція відсутня
 - Визначається право на існування лише однієї партії
 - Існує жорстка цензура над всіма засобами масової інформації
 - Поліція, армія, спецслужби виконують функції каральних органів
 - Функціонує лише одна офіційна ідеологія
 - Влада тримається на примусі
 - Економіка знаходиться під жорстким контролем державних органів

Авторитаризм

- *Авторитаризм – це державно-політичний режим, стиль суспільного життя, який характеризується значним зосередженням влади в руках однієї особи або обмеженої групи, обмеженням політичних прав і свобод громадян та суспільно-політичних організацій, суворою регламентацією їхньої активності, різким скороченням прерогатив та повноважень демократичних інституцій. Це режим жорстокого примушування до дотримання законів, до виконання непопулярних, але формально легальних вимог.*
- **Характерні риси авторитарного режиму**
- Влада, особливо виконавча, зосереджена в руках найбільш впливової політичної сили суспільства. Повноваження законодавчої влади сильно обмежені
- Політичні права і свободи громадян в значній мірі обмежені. Діє принцип «все, що не дозволено – заборонено»
- Опозиція ставиться в такі умови, що її діяльність стає неможливою
- Політичні партії або відсутні, або відіграють несуттєву роль
- Поліція, армія, спецслужби виконують функції не тільки забезпечення правопорядку, але і функції каральних органів держави
- В суспільстві домінує офіційна ідеологія, але припускаються й інші ідейні течії, які лояльно відносяться до правлячого режиму
- Поряд з державним сектором існує вільне приватне підприємництво, ринкова економіка
- Цензура над усіма засобами масової інформації

Демократія

- Від латинського *demos* – народ, *kratos* – влада. Основними ознаками демократичного політичного режиму є, перш за все, визнання народу джерелом влади, її сувереном; визнання права всіх громадян на участь у формуванні органів державної влади, контроль за їхньою діяльністю, вплив на прийняття спільних для всіх рішень на засадах загального, рівного виборчого права і здійснення цього права у процедурах виборів, референдумів тощо. Ознакою демократії вважаються також переважне право більшості при прийнятті рішень, чітке регламентування політичних процедур та процесів.
- **Характерні риси демократичного режиму**
- Влада здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову
- Громадянам надані права і свободи, які не тільки проголошуються, але і юридично закріплюються за ними. Головний принцип: «все, що не заборонено – дозволено»
- Легальна опозиція користується всіма політичними правами і свободами
- Функціонує багатопартійна система, за якою одна партія може змінити при владі іншу на законних підставах в результаті виборів
- Засоби масової інформації повністю вільні від цензури
- Армія і спецслужби – важливі опори внутрішньої і зовнішньої безпеки держави і суспільства
- В суспільстві відсутня одна офіційна ідеологія
- Поряд з державною існують і інші форми власності, але приватний сектор є провідною силою в економіці

Пряма форма демократії

- Передбачає участь самих громадян в підготовці, обговоренні і прийнятті рішень. Така форма участі домінувала в античних демократіях, віче в Київській Русі (Запорізькій Січі). Практично вона можлива в порівняно невеликих колективах (на підприємствах, в общинах, селах, мікрорайонах і т.д.) і в тих випадках, коли рішення, які приймаються досить прості, а їх підготовка і обговорення не вимагають спеціальної кваліфікації. В сучасних умовах пряма демократія зустрічається головним чином на рівні місцевого самоуправління (американські, швейцарські общини, ізраїльські кібуци – поселення комуністичного типу і т.п.).
- До недоліків безпосередньої демократії її критики відносять **низьку** ефективність рішень через недостатню компетентність тих, хто ці рішення приймає.

Плебісцитарна форма демократії

- Плебісцитарна форма демократії виявляється у загальному голосуванні для схвалення або несприйняття проектів законів або інших рішень, підготовлених президентом, урядом, партією або ініціативною групою.
- Якщо пряма демократія передбачає участь громадян в підготовці, обговоренні і прийнятті рішень, то плебісцитарна – тільки в голосуванні (референдуми, опитування і т.д.).

Представницька (репрезентативна) демократія

- Її сутність в опосередкованій участі громадян в прийнятті рішень шляхом передачі своїх політичних повноважень обраним депутатам, покликаним виражати інтереси своїх виборців і у відповідності з цими інтересами приймати закони і віддавати розпорядження.
- Представницька демократія особливо необхідна тоді, коли із-за великих територій або внаслідок інших причин ускладнюється регулярна безпосередня участь громадян в прийнятті важливіших політичних рішень, а також коли приймаються складні рішення, які вимагають високої кваліфікації спеціалістів.
- Головною перевагою представницької демократії є вільний устрій і висока ефективність у розв'язанні суспільних завдань. Це чіткий поділ праці, висока компетентність і відповідальність осіб, які приймають рішення.
- До недоліків сучасних моделей демократії слід віднести фактичне відсторонення народу від влади у період між виборами, депутатів і чиновників – від пересічних громадян, наростання в державі авторитарних тенденцій внаслідок поступового відсторонення законодавців виконавчою владою; широкі можливості політичного маніпулювання прийняттям неугодних більшості рішень за допомогою складної, багатоступеневої системи влади.

Передумови демократизації

- **До економічних передумов** демократії належать такі:
- високий рівень індустріального й економічного розвитку в цілому. За економічними показниками країни з порівняно розвиненою демократією значно випереджають авторитарні і тоталітарні держави;
- наявність соціально орієнтованої ринкової економіки, яка перешкоджає концентрації економічної і політичної влади в руках однієї з груп суспільства;
- динамічна рівновага виробництва і споживання (коли вона зберігається, то всі інші сфери життя, у тому числі й демократія, розвиваються в сприятливому економічному середовищі; коли ж вона порушується, то неминучі криза, обмеження прав і свобод громадян, деформація державної влади, конфліктні сутички між її різними гілками).

Передумови демократизації

- **Соціальні передумови** розвитку демократії такі:
- відносно прийнятний рівень добробуту трудящих, що дає змогу пом'якшити соціальні конфлікти, досягти необхідного для демократії консенсусу, злагоди;
- зниження рівня соціальної нерівності. Поляризація суспільства на багатих і бідних – найважливіша перешкода для демократії, оскільки вона веде до гострих соціальних конфліктів, є основою для олігархічних правлінь;
- наявність соціального плюралізму в структурі суспільства. Це означає різноманітність складу населення, чітко сформованих класів, професійних, творчих, релігійних, культурних, етнічних груп, які впливають на формування загальних інтересів і колективної свідомості. Такі групи перешкоджають концентрації влади, створюють можливість встановлення над нею контролю. Соціальний плюралізм характеризує розвиненість громадянського суспільства, його здатність до формування не залежних від держави партій, рухів, груп інтересів, тобто до політичного плюралізму.

Передумови демократизації

- **Духовні передумови** демократії:
- грамотність населення, його освіченість у цілому. Від освіченості особи залежить обґрунтованість її політичних суджень, громадянська позиція, почуття власної гідності. Неосвічена людина стоїть поза політикою. Вона стає об'єктом маніпуляцій з боку влади та інших політичних сил;
- політична культура населення, що вбирає в себе політичне знання, народні традиції, засоби сприйняття і осмислення політики, установки і ціннісні орієнтації людей, які характеризують ставлення до влади.
- У своїй єдності названі передумови забезпечують послідовну й стабільну демократизацію суспільства.

• ВИСНОВКИ

- Перехід до демократії – не самоціль, а шлях створення цивілізаційної сучасної системи, здатної до саморозвитку і створення всіх необхідних умов для стабільного і нормального життя людини. Проблема демократії для країни – це проблема формування такої політичної системи, яка б забезпечувала управління суспільством за участю народу, гарантувала б захист прав і свобод людини. В той же час проблема демократії – це проблема форми державного і соціального устрою суспільства, яке базується на економічних і політичних реаліях.

Завдання для самостійної роботи

- Підготуватися до семінару: “Політична система суспільства як механізм організації і функціонування політичної влади”

-

- **План семінару:**

1. Сутність, структура, функції політичної системи.
2. Типологія політичних систем.
3. Поняття і типи політичних режимів.
4. Поняття, основні виміри і форми демократії.
5. Особливості і шляхи переходу до демократії в Україні.

Завдання для самостійної роботи

- Використовуючи політологічні словники особливу увагу звернути на такі поняття: політична система, структура політичної системи (інституціональна, нормативно-регулятивна і інформаційно-комунікативна підсистема), артикуляція і агрегування інтересів, комунікація, конверсія, зворотній зв'язок, політичний режим, демократія, авторитаризм, тоталітаризм. Скласти власний словник з даних понять.
- Написати власне есе (3-4 стор.) на тему: «Причини, сутність і наслідки політичної реформи в Україні».
- Підготуватися до експрес-контролю з ключових понять теми №5.

- **Дякую за увагу! Бажаю
якісно підготуватися до
семінару**

